

Ryszard Słeczka

Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej
w Krakowie

Problematyka edukacyjna na łamach czasopism drugiego obiegu ukazujących się w Krakowie w latach w 1980–1989

W latach 1980–1989 w Krakowie ukazało się blisko 200 tytułów wydawnictw niezależnych, które były sygnowane przez organizacje polityczne, związkowe, społeczne, studenckie i młodzieżowe¹. Początkowo były to wydawnictwa okolicznościowe i posiadające charakter jednodniówek jak „Biuletyn” Międzyzakładowego Komitetu Założycielskiego NSZZ „Solidarność” Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie. Z biegiem czasu ukazywały się pozycje bardziej dojrzałe i cykliczne w postaci tygodników („Kronika Małopolska”, pismo „Solidarności” Małopolska), dwutygodników („Forum” – dwutygodnik społeczno-polityczny Ruchu Oporu Społecznego Wolność i Niepodległość) i miesięczników („Miesięcznik Małopolski”, pismo społeczno-kulturalne Rady Wydawniczej NSZZ „Solidarność”).

Prawie kompletny zbiór czasopism tego typu znajduje się w zasobie Biblioteki Jagiellońskiej². W katalogu tzw. drugiego obiegu odnaleźć można m. in.

¹ Mieczysław Adameczyk i Janusz Gmitruk w swojej książce pt. *Polska prasa niezależna 1976–1990* wymieniają tylko 156 pozycji pism niezależnych wydawanych w Krakowie. W chwili obecnej trudno podać ostateczną liczbę czasopism znajdującą się w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej, ponieważ pozostają one w ciągłym opracowaniu.

² Zbiór katalogu tzw. drugiego obiegu Biblioteki Jagiellońskiej powstał na bazie druków, jakie znajdowały się na tzw. czerwonym indeksie, oraz materiału bibliotecznego, który z racji swojego charakteru nie mógł być udostępniany czytelnikowi. Były to wydawnictwa konspiracyjne oraz opracowania ukazujące się na emigracji po 1945 r. Znajdują się tutaj książki i czasopisma wycofywane z ogólnie dostępnych bibliotek i te o utrudnionym dostępie. Zgromadzono tutaj literaturę niepodległościową z czasów I wojny światowej i okresu międzywojennego oraz publikacje dotyczące Legionów Polskich, Józefa Piłsudskiego, wojny polsko-bolszewickiej, które następnie stały się zaczątkiem „indeksu książek zakazanych”. W latach osiemdziesiątych uzupełniono zbiór obszerną „solidarnościową kolekcją” wydawnictw niezależnych. W 1987 r. nieoczekiwanie trafiły tutaj wydawnictwa zgromadzone w wyniku pracy operacyjnej prowadzonej przez Wydział Śledczy krakowskiej Służby Bezpieczeństwa. Było to ponad 70 paczek różnego rodzaju dokumentów niezależnego ruchu wydawniczego w postaci książek, czasopism, prasy, druków

gazety i czasopisma, filmy, niezależną filatelistykę, plakaty, kalendarze, dokumentację fotograficzną oraz wydawnictwa o charakterze politycznym, historycznym, literackim, społeczno-kulturowym, które wydawano i kolportowano w PRL poza powszechnie panującą cenzurą. Powyższe dokumenty są obszernym zespołem bibliologicznym i źródłowym zgromadzonym przez Bibliotekę Jagiellońską i Fundację Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego³, które zamieszczone zostały przez wspomnianą bibliotekę w katalogu Drugiego Obiegu 1976–1990 i udostępniane w formie *online*⁴. Nadmienić należy, że krakowskie zasoby czasopism drugiego obiegu nie należą do jedynych w Polsce. W kraju wskazać można przynajmniej dwa ośrodki gromadzenia takich materiałów. W Archiwum Opozycji powołanym w 1991 r. przy warszawskim Ośrodku KARTA znajduje się blisko 5353 książki i broszury drugiego obiegu oraz 3450 tytułów czasopism i gazetek. Pisma niezależne z terenu całej Polski z okresu PRL przechowywane są również w Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego w Warszawie. W większości pochodzą one ze zbiorów Ryszarda Nowakowskiego, kolekcjonera i byłego archiwisty NSZZ „Solidarność” Regionu Mazowsze.

Po wstępnej analizie wydawanych w Krakowie w latach 1980–1989 tytułów można wyodrębnić kilka grup tematycznych. Zdecydowanie przeważają czasopisma, które związane są z regionalnym ruchem społeczno-politycznym „Solidarność” oraz jego branżowymi i zakładowymi oddziałami. Wymienić należy w tym miejscu „Gazetę Małopolską” – pismo Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego „Solidarność” Regionu Małopolska, „Aktualności” – Biuletyn Informacyjny Regionalnej Komisji Wykonawczej „Solidarność” Małopolska, SI – Serwis Informacyjny Regionalnej Komisji Wykonawczej „Solidarność” Małopolska i inne. Ukazało się w nich wiele ciekawych tekstów o treści ideowej, społecznej i filozoficznej, a m. in. propozycje prof. Józefa Tischnera – *Wołanie o nową filozofię człowieka pracy*. Wśród biuletynów branżowych wyróżniał się „Hutnik”, pismo pracowników Huty im. Lenina – członków NSZZ „Solidarność” – który ukazywał się cyklicznie w latach 1982–1989. Do pism o charakterze branżowym zaliczyć można m. in.: „Kolejarza Małopolskiego” redagowanego przez członków NSZZ „Solidarność” kolejarzy węzła krakow-

ulotnych, fotografii oraz muzealiów. W 1989 r. zasób wydawnictw drugoobiegowych poszerzony został o liczne dary prywatne zebrane w wyniku apelu prasowego „Tygodnika Solidarność”, „Tygodnika Powszechnego” i „Polityki”.

³ Opracowaniem i uporządkowaniem wydawnictw drugiego obiegu zajęła się powstała z inicjatywy Rektora Uniwersytetu Jagiellońskiego, Prezydenta Miasta Krakowa i Wojewody Krakowskiego w 1998 r. Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego.

⁴ Częściowy wykaz czasopism drugiego obiegu zaprezentowany został w: „Biuletynie Biblioteki Jagiellońskiej” 1995, R. XLV – J. Brzeski, A. Soliński, *Wydawnictwa drugiego obiegu w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej, Katalog wydawnictw ciągłych*, cz. I, 1976–VII 1980, s. 221–250, zob. też *Bibliografia niezależnych wydawnictw ciągłych z lat 1976–1990*, red. S. Skwirowski, Warszawa 2001.

skiego, „Gońca Małopolskiego” Miejskiego Przedsiębiorstwa Komunikacji redagowanego przez Sekcję Informacji przy MKZ Małopolska NSZZ „Solidarność” i „Kablowca”, piśmisko członków NSZZ „Solidarność” Krakowskiej Fabryki Mebli i MK NSZZ „S”. Swoje czasopisma wydawały organizacje polityczne, społeczne i chrześcijańskie („Krakus” małopolskiego oddziału Liberalno-Demokratycznej Partii „Niepodległość”, „Krowodrza”, biuletyn informacyjny Komitetu Obywatelskiego „Solidarność” Kraków-Krowodrza, „Znak Któremu Sprzeciwiać się Będą”, Chrześcijańskiej Wspólnoty Akademickiej)⁵. W celu przeprowadzenia szczegółowej analizy wybranego tematu zebrane zostały druki i wydawnictwa, które publikowane były przez środowiska szkolne, akademickie i naukowe Krakowa.

Wpisując się w ogólny nurt badań nad czasopiśmiennictwem drugiego obiegu po 1945 r., nie sposób pominąć zawartej w nich problematyki edukacyjnej. W prasie niezależnej wydawanej w Krakowie w latach 1980–1989 dominowała głównie tematyka o bieżącym życiu politycznym względnie gospodarczym. Społeczeństwo oczekiwało informacji o przebiegu strajków, osobach zatrzymanych, spotkaniach komisji związkowych z władzami politycznymi i rządem czy relacji z tak ważnego wydarzenia, jakim był I Zjazd Delegatów NSZZ „Solidarność” w 1981 r. Wybierając za przedmiot badań problematykę edukacyjną, starałem się dociec, czy była ona obecna w czasopiśmiennictwie krakowskim, ukazującym się we wspomnianym okresie. W celu przedstawienia wybranej problematyki przyjęto porządek omawiania, rozpoczynając od charakterystyki pism dla dzieci i młodzieży.

Do najmłodszych adresowano dziecięce piśmisko „Krecik”, które było zbiorem wielowątkowych opowiadań o zabarwieniu politycznym, społecznym, historycznym i religijnym. Pierwszy numer otwierały słowa:

Witam Was, najdroższe dzieci. Po raz pierwszy pozdrawia Was serdecznie Krecik i zaprasza do nawiązania jak najbliższej znajomości celem wspólnego rycia. Jak wiadomo, czynność ta odbywa się pod ziemią, czyli w podziemiu. Tylko bowiem w ukryciu możemy bezkarnie razem sobie przeglądać różne rzeczy zabrane ze szkoły, z ulicy czy z innych jakiś miejsc na powierzchni [...].

Może gdzieś – kiedyś widziałeś już takiego ukoronowanego Orła. Ale czy Ci ktoś wyjaśnił, dlaczego dawniej był ukoronowany, teraz nie? I dlaczego to 40 lat temu pozbawiono go korony, którą posiadał przez kilkaset lat? Zdjęli mu ją ludzie, którzy koniecznie chcą zerwać z tradycją sprzeczną z ich ideologią⁶.

Każdy kolejny numer piśmiska posiadał tytuł główny, np.: *Z reporterskich wędrówek Krecika*, *Nieudane jasełka*, *Krecik w Legionach*, *Urodziny Ziemka*

⁵ *Solidarność małopolska w podziemiu. Solidarność Regionu Małopolska w latach 1981–1989*, autorstwa Czesława Brzozy, Waldemara Łukowskiego, Adama Solińskiego, Zbigniewa Solaka, Wojciecha Wiśniewskiego, Kraków 1991.

⁶ „Krecik”. Pismo dla Dzieci od Lat 7 do 77, 1985, nr 1, s. 1.

czy *Wizyta u pradziadka*. Kilka numerów zatytułowanych zostało *Listy Wujcia Prota*. Opowiadania przedstawiały bardzo różnorodną problematykę widzianą z pozycji krecika wychodzącego na powierzchnię lub organizującego sobie życie pod ziemią. Na przykład: – „W chwili, gdy do Was piszę, jest jeszcze u nas choinka. Co wieczór więc gromadzimy się, by prócz kolęd pośpiewać zakazane piosenki”⁷.

Można było spotkać tutaj także fragmenty utworów poetyckich, np. modlitwy Konrada z *Wyzwolenia* Stanisława Wyspiańskiego lub szerzej nieznaną twórczość poetów początkujących. Jak na ówczesne możliwości konspiracyjnego drukowania pismo było bogato ilustrowane. Rysunki przedstawiały satyryczne obrazy z życia codziennego, sceny religijne i symbole narodowe.

Czasopisma nielegalne wydawała także młodzież z krakowskich szkół średnich. Jednym z nich było „Bez Cenzury”, którego niestety wiele egzemplarzy się nie zachowało. W założeniach autorów miało ono przedstawiać ogólną ocenę sytuacji w szkole, mieście i kraju oraz przekazywać bieżące informacje polityczne i odkrywać białe plamy w historii. Pisemko związane było z Federacją Młodzieży Walczącej i za swój adres podawało siedzibę RKS Małopolska przy ul. Szewskiej⁸. Sporo uwagi poświęcono w nim własnej popularyzacji. W części zatytułowanej *Teraz trochę agitacji* możemy przeczytać: „Jeśli jesteś młodym (młodą) Polakiem i chcesz coś zrobić dla ojczyzny, dla młodych ludzi. Jeśli chcesz być niezależny, jeśli chcesz coś tworzyć niezależnego od władzy komunistycznej, to wstąp do Federacji Młodzieży Walczącej”.

Pismem młodzieżowym był też „VIS”, w którym zamieszczano liczne artykuły o tematyce historycznej⁹. Grupa uczniów krakowskich szkół średnich we wrześniu 1981 r. założyła, jak sama podkreślała, całkowicie niezależne i niezawisłe pismo, które nawiązać miało w swojej idei do gazetki uczniowskich z czasów zaborów. „VIS” było pismem, które sięgało do głębokiej myśli, iż historia winna być pamięcią narodu. W związku z tym zamieszczano artykuły, które miały przyczyniać się do wzrostu świadomości historycznej i narodowej wśród młodzieży. Stawiało sobie za cel przekazanie obiektywnej wiedzy historycznej bez pomijania lub przemilczania niewygodnych fragmentów. Poprzez zamieszczane teksty chciano dać młodzieży szkół krakowskich możliwość skonfrontowania wiedzy podręcznikowej z rzetelnie i naukowo przedstawioną historią narodu i państwa. W kolejnych numerach czasopisma poruszano aktualne problemy życia codziennego i półlegalnych czy nielegalnych wydarzeń kulturalnych. Prezentowano np. relacje z nieoficjalnie zorganizowanego kon-

⁷ „Krecik”. Pismo dla Dzieci od Lat 7 do 77, 1985, nr 2, s. 2.

⁸ FMW w chwili ukazania się pierwszego numeru czasopisma „Bez cenzury” działało już 5 lat. Była to niezależna organizacja młodzieżowa współpracująca z NSZZ „Solidarność” oraz innymi organizacjami opozycyjnymi.

⁹ „VIS”. Niezależne Pismo Krakowskiej Młodzieży Licealnej, listopad 1981, nr 1, s. 1.

certu „Pieśni Powstania Listopadowego”, czy prowadzono otwartą dyskusję na temat wieszania w klasach krzyży.

Kolejnym szkolnym pismem było „Nieocenzurowane”, redagowane przez Młodzież Walczącą VII LO w Krakowie. W przeciwieństwie do dwóch wcześniejszych, koncentrowano się głównie na kwestiach politycznych i ostro wyznaczano sobie cele działania. Pojawiały się tutaj hasła typu „Federacja Młodzieży Walczącej zwycięży”, „Zwycięstwo w wyborach 89” i walki za wszelką cenę z generałem Wojciechem Jaruzelskim i bliskim jemu współpracownikami.

W porównaniu z bardzo licznie zachowanym czasopiśmiennictwem, które można by identyfikować z politycznym i społecznym nurtem ruchu „Solidarność”, niezbyt bogato przedstawia się dorobek środowiska oświatowego. W tym miejscu można by przywołać dwa pisma: „Biuletyn” NSZZ Komisji Zakładowej pracowników oświaty i wychowania w województwie miejskim krakowskim i „Solidarność Nauczycielską” wydawaną przez nauczycieli związanych z solidarnością nauczycielską. Z wielu artykułów zawartych w „Biuletynie NSZZ Komisji Zakładowej” jeden, noszący tytuł *Reformowani reformującymi*, zasługuje na szczególną uwagę. Wprawdzie ukazał się w numerze trzecim z 1990 r., ale z racji poruszanych problemów, ważne jest, aby go odnotować. Poruszono w nim kwestie fundamentalne dla przyszłości ówczesnej szkoły. W części pierwszej przedstawiono „katastrofalną kondycję szkoły”, za którą obarczono czasy PRL i język propagandy. Zdaniem autora to właśnie język propagandy nakładał na nauczyciela zobowiązania ideologiczne, a nie wychowawcze i dydaktyczne –

Ucząc ideologii skutecznie eliminowano ze szkoły ideowość. Konsekwentnie usuwano wzorce bohaterów narodowych, proponując w zamian wzorce obce psychice i kulturze polskiej. Szkoła próbowała przekreślić wartości i tradycje, które dziecko wynosiło z domu.

W dalszej części tekstu znajdujemy pozytywne odniesienie do propozycji reform, jakie są wysuwane przez osoby dążące do ukształtowania nowego oblicza szkoły. Nowa szkoła powinna otworzyć się na pluralizm organizacyjny, czyli obok szkół państwowych zaakceptować istnienie szkół społecznych, prywatnych i wyznaniowych. Miały one wyjść naprzeciw oczekiwaniom społecznym. Zreformowana szkoła powinna także pozwolić na przebudowę profilu nauczania i przejść od nauczania encyklopedycznego do nauczania problemowego, kształtując jednocześnie umiejętności poszukiwania wiedzy i samodzielnego myślenia. Na koniec poruszone zostały kwestie wychowania. Autor mówi o przywróceniu szkole obowiązku wychowania, w którym bardzo ważną rolę odegrałby nauczyciel poprzez konsekwentne działania, sposób zwracania się do ucznia, tolerancję i odpowiednią postawę.

Zdecydowanie więcej ukazało się i zachowało numerów czasopisma „Solidarność Nauczycielska”, związanego z ruchem nauczycielskim „Solidarność”. Numer pierwszy pojawił się na przełomie stycznia i lutego 1982 r. i był odpo-

wiedzią na wprowadzenie stanu wojennego. Zamieszczono w nim obszerną odezwę do nauczycieli, której fragmenty warto przypomnieć

Wojna wypowiedziana społeczeństwu 13 XII 1981 ma służyć między innymi zahamowaniu odrodzenia narodowej szkoły i wychowania. Przerwane zostały prace nad Statusem Nauczyciela, ustawą o Systemie Edukacji Narodowej, realizacją programów języka ojczystego i historii polskiej, nowymi koncepcjami wychowania. Zatwierdzenie Karty, o którą tak walczyliśmy, odbywało się bez naszego udziału. Rozpoczęła się prawdziwa batalia o przerwanie tradycji wychowania i kształcenia młodzieży dla społeczeństwa sprawiedliwości, praworządności, bogatej kultury narodowej i zastąpienie jej schematem społeczeństwa, jakie chce mieć WRON¹⁰.

W czasopiśmie „Solidarność Nauczycielska” dość często pojawiały się apele odwołujące się do odnowy oświaty, określenia nowych obowiązków nauczycieli lub obrony nauczycieli internowanych. Podejmowano problematykę pracy w wolne soboty, trudne sprawy bytowe i starania o lepsze wynagrodzenie. W numerze piątym z sierpnia i września 1982 r. pojawił się apel „o nasz solidarnościowy nauczycielski program”. Numer ten wydrukowano w przeddzień nowego roku szkolnego 1982/1983 i miał przypomnieć pracownikom oświaty podstawowe założeniach reformy i odnowy szkolnictwa. Program, o którym mowa, opracowano w ciągu listopada i grudnia 1981 r., i podpisano w Gdańsku pomiędzy protestującymi nauczycielkami a przedstawicielami Ministerstwa Oświaty i Wychowania. Był on podstawą do dalszych prac „Solidarności Nauczycielskiej” nad reformą oświaty. Określono w nim żądania w sprawach socjalno-bytowych (ustalono np., że płaca nauczycielska będzie równa średniej płacy inżyniera), opracowano nową pragmatykę zawodu i zapisano przebudowę całej oświaty opartą na zwiększeniu nakładów na szkolnictwo, nowym statusie szkoły, reformie programowej¹¹. Dość często w piśmie tym pojawiały się artykuły, który przypominały o ważnych rocznicach, takich jak: powstanie solidarności nauczycielskiej, 11 listopada, powstanie Pierwszej Kadrowej. Pojawiały się trudne polemiki dotyczące walki z krzyżami, nowej weryfikacji nauczycieli, przeszłości i przyszłości oświaty. Znajdowała się także stała rubryka przedstawiająca przegląd wydarzeń, aktualności i „kwestie różne”. Czasopismo „Solidarność Nauczycielska” należało do pism, które poruszało jednocześnie sprawy polityczne i związkowe. Za jego pośrednictwem stawiano wiele pytań o środki społeczne przeznaczone na rozbudowę i remonty obiektów oświatowych, fundusze na budowę mieszkań dla nauczycieli oraz zamierzenia rządu w odniesieniu do oświaty. W artykułach zamieszczanych w tym czasopiśmie dostrzec można było ogromną troskę krakowskiego środowiska nauczycielskiego o przyszłość edukacji w regionie i kraju.

¹⁰ „Solidarność Nauczycielska”, styczeń–luty 1982, nr 1, s. 1.

¹¹ „Solidarność Nauczycielska”, sierpień–wrzesień 1982, nr 5, s. 3.

Bardzo aktywni wydawniczo byli studenci. Właściwie we wszystkich krakowskich uczelniach powstały nielegalne czasopisma studenckie firmowane przez Niezależne Zrzeszenie Studentów¹². Swoje czasopisma wydawali studenci Uniwersytetu Jagiellońskiego, Akademii Górniczo-Hutniczej, Politechniki Krakowskiej Akademii Medycznej, Akademii Sztuk Pięknych i Wyższej Szkoły Pedagogicznej. W pismach tych poruszano problematykę legalnej działalności Niezależnego Zrzeszenia Studentów, jego roli w życiu uczelni oraz autonomicznego prawa do uczestniczenia w wybieranych gremiach uczelni. Jednym z wielu wydawanych wówczas czasopism był „Enzetesik”, pismo krakowskiego Niezależnego Zrzeszenia Studentów, ukazujące się w formie serwisu informacyjnego. Na jego łamach informowano studentów o poczynaniach władz dziekańskich i rektorskich w Uniwersytecie Jagiellońskim i innych krakowskich uczelniach. Przedstawiano aktualne wydarzenia z uczelni krakowskich, np. o spotkaniu 16 marca, które odbyło się w ASP na temat Marca 68 z zaproszonymi gośćmi, krakowskimi artystami i krytykami, lub rozpoczęciu działalności Klubu Dyskusyjnego przy Politechnice Krakowskiej 20 marca. Zupełnie innym w formie i treści czasopismem była „Gąbka”, którą redagowali studenci i pracownicy Uniwersytetu Śląskiego i Uniwersytetu Jagiellońskiego. Redakcja „Gąbki” mogła też pochwalić się znacznie szerszym gronem odbiorców, ponieważ pismo ukazywało się w Bielsku-Białej, Katowicach i Krakowie. Pojawiały się tutaj bardzo ambitne teksty, m. in. opowiadanie Ivana Klimy *W czwartek rano*, rozmowy z Markiem A. Nowickim, członkiem Komitetu Helsińskiego w Polsce, poezje i uznane debiuty oraz noty, omówienia i refleksje. Wśród pism wydawanych w krakowskim środowisku studenckim było kilka o silnym zaangażowaniu politycznym, np. „Biuletyn” NZS UJ, w którym na bieżąco donoszono o wydarzeniach politycznych w kraju, aktywności Służby Bezpieczeństwa, podziemnej działalności środowiska studenckiego i ruchu „Solidarność”.

O swoich problemach pisali w wydawanej przez siebie prasie niezależnej także nauczyciele krakowskich szkół wyższych. Najczęściej poruszano zagadnienia związane z funkcjonowaniem szkolnictwa akademickiego. Prezentowano tutaj dyskusję o przyszłości procesu kształcenia i działalności naukowej.

¹² Wykaz ważniejszych czasopism studenckich wydawanych w Krakowie w latach 1980–1989 – „Gwarek”, pismo Niezależnego Zrzeszenia Studentów Akademii Górniczo-Hutniczej im. ks. Stanisława Staszica; „Hejnał”, niezależne pismo studenckie; „Indeks”, pismo Niezależnego Zrzeszenia Studentów; „Info”, serwis informacyjny Niezależnej Agencji Informacyjnej NZS AGH; „Informator”, serwis informacyjny NZS i Organizacji Młodzieżowej KPN; „Kabel”, pismo komisji informacji NZS UJ; „Kabel”, serwis informacyjny NZS AGH; „Po prostu Bis”, niezależne pismo studenckie; „Zadyma”, pismo Niezależnego Zrzeszenia Studentów Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Krakowie; „Biuletyn Niezależnego Zrzeszenia Studentów AE”, pismo Niezależnego Zrzeszenia Studentów Akademii Ekonomicznej w Krakowie; „Donosiciel”, tygodniowy serwis informacyjny Niezależnego Zrzeszenia Studentów Uniwersytetu Jagiellońskiego; „Zeszyty”, Klub Myśli Patriotycznej „Jagiellonia” Niezależne Zrzeszenie Studentów Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Częstym tematem były relacje z rozmów środowiska akademickiego z przedstawicielami resortów nauki, szkolnictwa wyższego i edukacji. W niezależnych wydawnictwach redagowanych przez nauczycieli akademickich informowano o ogólnopolskich spotkaniach (np. środowiska nauki w Politechnice Gdańskiej w 1980 r., w którym uczestniczyło z Krakowa 12 delegatów przedstawicieli ogólnopolskich uczelni wyższych, Polskiej Akademii Nauk i instytucji resortowych) oraz zebraniach Ogólnopolskiej Komisji Porozumiewawczej Nauki. Tematem ciągle powracającym była problematyka porozumień płacowych¹³.

Wydawnictwa, które dzisiaj uznajemy za czasopisma drugiego obiegu, poruszały na swoich łamach ogromnie ważne wówczas i nurtujące ogół społeczeństwa problemy polityczne, gospodarcze i społeczne. Wprawdzie problematyka czysto edukacyjna dotycząca szkolnictwa, nauczania i wychowania pojawiała się w tej prasie niezbyt często, to nie sposób jej nie dostrzec. Poprzez tytuły wychodzących pism, w których używano bardzo mocnych i wymownych słów („Póki my żyjemy”, „Veto”, „Niepodległość”, „Legion”, „13. Grudnia”), oraz artykuły i komunikaty, które pisano nowym, prostym językiem, dokonywała się przyspieszona edukacja polityczna, społeczna i historyczna. Starano się nie zapominać o najnowszych dziejach naszej ojczyzny, świętach narodowych oraz ważnych wydarzeniach politycznych i religijnych. Wiele uwagi poświęcono sprawom wychowania i utrwalania tradycji narodowej. Poprzez treści o bardzo rozległej tematyce następowało kształtowanie nowych wzorców i postaw. W „Małej Polsce”, dodatku niezależnym z 1983 r., ukazał się m. in. apel maturzystów, uczniów klas czwartych krakowskich szkół średnich, zwracających się do swych młodszych kolegów, aby nie zapomnieli o ideałach „Sierpnia 80” i sprzeciwili się dostępnymi środkami obecnie panującej władzy. Oddziaływanie prasy nieocenzurowanej było wówczas tak silne, że wszelkie próby powstrzymania jej przez aparat polityczny i Służbę Bezpieczeństwa były prawie niemożliwe. Jej szeroki zasięg i duża aktywność wydawnicza sprawiły, że dzisiaj możemy powrócić do tego historycznego okresu i krytycznie spojrzeć na tamte wydarzenia. Podsumowując, wypada również stwierdzić, że nielegalna prasa krakowska wydawana w latach 1980–1989 może stanowić ciekawe źródło do badań nad dziejami szkolnictwa, oświaty i edukacji w Polsce po 1945 r.

¹³ Wykaz ważniejszych czasopism wydawanych przez środowisko naukowe Krakowa: „Dziś dla jutra”, informacja NSZZ „Solidarność” Politechniki Krakowskiej; „Solidarność AR”, biuletyn informacyjny Komisji Uczelnianej NSZZ „Solidarność” Akademii Rolniczej w Krakowie; „Biuletyn Informacyjny”, NSZZ „Solidarność” Akademii Medycznej i Państwowego Szpitala Klinicznego w Krakowie; „Jajogłowiec”, pismo członków „Solidarność” Uniwersytetu Jagiellońskiego; „Uniwersitas”, pismo NSZZ „Solidarność” Uniwersytetu Jagiellońskiego; „Głos Solidarności WSP”, pismo NSZZ „S” Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Krakowie; „Impuls”, magazyn informacyjny NSZZ „Solidarność” AGH.